

СЕНЗИТИВНИЙ СТАН І ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА

Сучасний світ швидко змінюється це потребує від будь-якої людини вміння постійно удосконалювати себе. Ці вміння важливі для педагогів, які одними з перших перейшли на засади навчання у продовж всього життя. Знання про людину її можливості суттєво оновились за останні три десятиліття. Після понад семидесяти років тоталітарного режиму, коли людину розглядали, як гвинтик системи, почався повільний рух у бік поступової переоцінки ролі особисті та її місця в історії.

Всі ці події викликали потребу у перегляді існуючих педагогічних підходів та їх еволюцію від авторитаризму до демократизму у стосунках з учнями. Але ці процеси поки є повільними, натикаються на консерватизм педагогічного середовища та певне нерозуміння процесів демократизації та їх ролі у створенні громадянського суспільства. Досить часто запит на сильну руку (він поки що переважає у запитах посттоталітарного суспільства) породжує «силовий» тиск на дітей та віру у швидке досягнення успіху саме такими методами.

Часто дитина залишається сам на сам зі своїми проблемами і замикається в собі. Спілкування сучасної дитини з дорослими не завжди є ефективним, як у кількісному (часова тривалість зменшилась в середньому на добу до двадцяти хвилин) так і якісному (дорослі мало цікавляться внутрішнім світом дитини її тривогами, переживаннями, страхами, більше запитують про якісь зовнішні формалізовані події типу: «Чи зробив уроки? Чи прибрав на своєму робочому місці?...») плані.

Покращення ситуації у демократизації навчально-виховного процесу потребує від педагогів зміни у набутих професійних компетенціях з психології. Значна частина педагогів навчалася в період коли виключно головним приматом у навчально-виховному процесі було сповідування культу «колективу» і протиставлення його потребам особистості. Запит

конкретної людини не був важливим і не міг розглядатися, як головна потреба. Індивідуальні потреби не були самоцінністю і розглядались як похідна складова, яка не може бути вирішальною від головних суспільних інтересів, а саме вони регулювали майже всі потреби людини.

У той час, як світ поставив у центр уваги, потреби не абстрактної, а конкретної людини з її індивідуальними особливостями. Іноді це навіть переходе певні межі здорового глузду (варто згадати про політкоректність у міжрасових відносинах, на прикладі дисциплінарних приписів, до дій вчинених п'ятирічними дітьми по відношенню до однолітків у Великій Британії).

Без сумніву істина на наш погляд знаходиться між врахуванням інтересів особистості та колективу на паритетних засадах при дотриманні гармонійного співвідношення. Значний крен у будь-який бік призводить до певних перекосів і є небезпечним, як для конкретної особистості так і для колективу в якому вона знаходиться.

Але нам необхідно пам'ятати про підтримку та розкриття потенційних можливостей конкретного учня. Від цього залежить успішність та досягнення дитини у майбутньому. Її можливості скористатися закладеними природними задатками перетворивши їх на власні здібності можуть стати вирішальними для успіху і реалізації власних потреб. Але це можливо тільки за умови моральної (підтримка словом, дистанцією у спілкуванні, інтересом до потреб, розумінням особливостей) та реальної (фізичної підтримки: дотиком, триманням за руку, обіймами) за якою звертаються діти. Почути та зрозуміти потреби учня досить не проста справа для педагога. Хоча на перший погляд задача здається не такою складною і не потребує затрати значних зусиль. Начеб то і дійсно все просто, зверни вчасно увагу на запити учня і все буде гаразд.

Але самим складним в цій ситуації стає розуміння того, як досягти педагогу влучного потрапляння у відповідну «точку потреб» учня вчасно? Як не пропустити цього моменту у «бурхливому морі» інформаційних

взаємодій з учнем? Помічено, що в кожному віковому періоді людина має певні часові періоди підвищеної чутливості до виконання або освоєння тих чи інших інформаційних матеріалів та дій. Про це говорили відомі дослідники психологи Б.Г. Ананьєв, Л.С.Виготський, О.В.Запорожець, С.Л.Рубінштейн. Саме цьому має сприяти розвиток стану сензитивності педагога.

Нажаль в даний час відсутня єдина концепція сензитивності. У зарубіжній психології найбільш обговорюваними є моделі П. Батесона, Р. Хайнда і Дж. Готліба в модифікації Р. Ейсліна, що розглядають даний феномен з позиції середовищного фільтра. У зарубіжній психології вивчення сензитивності ведеться в основному етологами (П. Батесон, Дж. Готліб, Р. Хайнд, К. Лоренц, Р. Ейсліна та ін.)

Отже є потреба розібратись в тому, що таке стан сензитивності людини? Та за яких умов він виникає? Відносно поняття сензитивність висловлювалась велика кількість думок різних авторів. Наведемо декілька з них.

Сензитивність – характерологічна особливість людини, яка проявляється у підвищеній чутливості до подій які з нею відбуваються [6, 592]. Сензитивність – характерологічна особливість людини яка визначається її підвищеною чутливістю [2, 175]. Сензитивність – специфічна властивість-особливість індивідів яка виявляються в їх підвищеній чутливості до диференціально-онтологічно-соціальним подіям-ситуаціям...[7, 637-641]. Сензитивність (*від лат.sensus – відчуття*) – своєрідна чутливість людини. Вона входить до структури рис особистості, відбиває сенсорну організацію людини, перебіг у неї сенсомоторних реакцій. Найістотнішим для сензитивності є спосіб переключення, пов'язаний з пластичністю всієї нервово-психічної організації людини. Сензитивність як підвищена у певні періоди чутливість особистості до навчального матеріалу і виховних заходів є важливою передумовою організації навчально-виховного процесу. Вона відіграє велику роль у формуванні професійних здібностей, сприйманні

іншої людини, в соціальних стосунках [5, 168]. Сензитивність (*пізньолат. sensitivus – чутливий*) – властивість темпераменту людини, яка визначається найменшою силою зовнішніх впливів, необхідних для виникнення психічних реакцій. Характеризується підвищеною чутливістю людини до подій, які відбуваються з нею і навколо неї. [4, 318].

Уявлення про сензитивність як самостійний параметр психодинамічної організації особистості, що характеризує «спосіб чутливості» як особлива «властивість сенсорної організації людини в цілому», найбільш ретельно розроблено в роботах Б. Г. Ананьєва [1]. Сензитивність – міра чутливості до явищ дійсності, що стосуються особистості. Незадоволення потреб, конфлікти, соціальні події в одних людей викликають яскраві реакції, страждання, а інші ставляться до них спокійно, байдуже. Відомий психолог Б. Г. Ананьєв вважав, що сензитивність пов'язана з орієнтувальною рефлекторною діяльністю і входить до структури темпераменту. Вважається, що існують не лише окремі різновиди чутливості як потенційні властивості окремих аналізаторів, а й загальний для певної людини спосіб чутливості, що є властивістю сенсорної організації людини загалом. Сензитивність, на думку Б. Ананьєва, — порівняно стійка особливість особистості, в якій виражається тип нервової системи людини і яка відіграє свою роль у здібностях людини до різних видів діяльності.

На наш погляд наступне визначення найповніше розкриває сутність сензитивності. Отже сензитивність – 1. У загальному випадку – сприйнятливість людини до будь-якої стимуляції. 2. У спеціальному значенні – відповідь людини на відносно слабкі стимули. 3. Властивість органів чуттів людини, яка виявляється в їх здатності сприймати, розрізняти та вибірково реагувати на сенсорні стимули, які мало відрізняються один від одного. 4. Здатність відчувати, сприймати, оцінювати та відгукуватись на переживання людей. [3,389].

У літературі вживається для позначення підвищеної чутливості два різних терміни сенситивність та сензитивність. На наш погляд це терміни які

позначають різні механізми. Сензитивність оперує *механізмом сенсорної інформації*, а сензитивність *механізмом семантичної інформації* і це є важливою ознакою у їх відмінності.

Для успішного виконання своїх професійних завдань педагогу важливо відчувати стан та можливі дії учня. Тому педагог має розвивати та підвищувати свій стан сензитивності, щоб мати можливість відчутти вчасно потреби учня. Безумовно при навчанні у школі одна з перших потреб учня пов'язана з особливостями його учіння. Учіння ми розглядаємо, як процес набуття дитиною будь-якого досвіду. Але його не варто плутати з навчанням (сумісним процесом діяльності учня і вчителя з засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу). Отже для успішного учіння дітей, стан сензитивності педагога має бути готовим до дії швидкого реагування на належному діапазонному рівні.

Таким чином стан сензитивності це чутливість людини до конструктивної чи деструктивної діяльності.

Отже стан сензитивності педагога може працювати у двох параметрах своєї потужності: а) конструктивному який породжує (пильність, відкритість, товариськість, пластичність, готовність до дії...) та б) деструктивному який породжує (тривожність, страхи, фобії, акцентуації депресивність).

Дослідження вказують, що сензитивний стан педагога піддається впливу, а отже його можна змінювати в межах від деструктивного стану до конструктивного.

За яких умов цей процес працює? Ми не маємо повних відповідей цей процес ще потребує подальшого вивчення. Між тим встановлено, що його активізація має пройти три етапи. Активізація: *чутливості* всього організму (активність, тонус, готовність до дії) *сензитивності* (механізму сенсорної інформації) та *сензитивності* (механізму семантичної інформації). При чому саме стан сензитивності у становленні його конструктивного напрямку є вирішальним для успішної діяльності педагога у взаємодії з учнем.

На сьогодні зрозуміло що розвиток сенсорної системи (сенситивність) педагога тісно пов'язано з впливом на неї «спланованої» системи «подразнень» (мова йде про систему роботи педагога над розвитком власних ресурсів відчуттів та сприймання) через аналізатори (звучу, кольору, запаху, руху, дотику).

В той час, як сензитивність стимулюється (внутрішнім та зовнішнім мовленням його впливом на енергопотенціал, психомоторику, мислення, почуття та уяву людини).

Стан *сензитивності*, є ключовим у синергетичному єднанні творчого процесу людини. Стимулюючи стан сензитивності який користується *механізмом семантичної інформації* можна стимулювати творчий процес. Наші дослідження вказують на реальну можливість створення умов з підвищення чутливості людини тобто її сензитивності не тільки в певні обмежені періоди, але і у продовж всього життя. Це розкриває нові можливості для кожної людини.

Розв'язання навчальних задач пов'язано з злагодженою роботою такого синергетичного утворення як: *тіла* (енергопотенціалу, психомоторики), *душі* (мислення, почуттів та уяви) та *ноосфери* (історії техніки, історії культури, історії науки). «Запуск» цього механізму має ключ – підвищену чутливість, яка містить в собі триступеневу конструкцію: *чутливість* (взагалі як якість організму), *сенситивність* (підвищену чутливість до сенсорної інформації) та *сензитивність* (підвищену чутливість до семантичної інформації), яку опановує людина.

У цій формі так званого ключа механізму творчої дії, чутливість визначається генетичним рівнем людини. Сенситивність людини визначається біологічною структурою її сенсорних систем та вмінням їх активно використовувати у процесі взаємодії зі світом. Сензитивність людини визначається психічною сферою (стан, процеси, властивості).

Так як цей стан є самоорганізуючим для психіки людини та її психомоторної системи він може не затухати за певних умов підтримки.

Тому для підтримки стану сензитивності педагога необхідно на курсах підвищення кваліфікації спланувати роботу таким чином, щоб було достатньо часу для розвитку емоційно-почуттєвої (художньо-естетичної), фізичної, пізнавальної, особистісної сфер. Особливо важливе їх гармонійне співвідношення. Окремо варто сказати про те, що активно впливає на створення сензитивного стану у педагога: заняття з педагогічної майстерності (риторика, педагогічне навіювання, робота з власним тілом...), обміну досвідом, відвідування уроків, аналізу педагогічних ситуацій, програвання реальних навчально-виховних ситуацій на собі.

Сензитивний стан педагога допоможе йому краще зрозуміти учня, дозволить швидше побачити недоліки педагогічних дій, розкриє шляхи для попередження неефективних навчально-виховних дій. Безперечно питому вагу у створенні сензитивного стану у педагога створює його особистісна позиція (любов до дітей, віра в сили учня, життєрадісність, впевненість, толерантність, бажання прийти на допомогу).

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Борис Григорьевич Ананьев. – Л. 1969. – 336 с.
2. Конюхов Н. И. Словарь-справочник практического психолога / Николай Иванович Конюхов. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1996. – С. 175.
3. Немов Р. С. Психологический словарь / Роберт Семенович Немов. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – С. 389.
4. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М.Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – С. 318.
5. Психологічний словник / За редакцією В.І.Войтка – К.: Головне видавництво видавничого об'єднання «Вища школа», 1983. – С. 168.
6. Словарь практического психолога / Составитель С.Ю.Головин. – Минск: Харвест, 1997. – С. 592.

7. Юрчук В.В. Современный словарь по психологии / Виктор Викторович Юрчук. – Мн.: «Современное Слово», 1998. – С. 637–641.